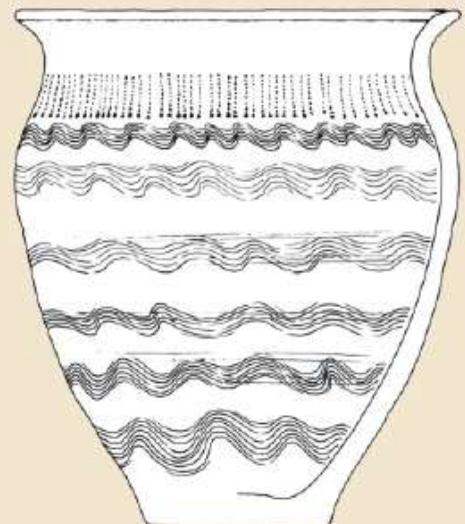

АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ: ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Тези доповідей VII міжнародного
наукового семінару

м. Чернівці, 22 грудня 2023 року

Міністерство освіти і науки України
Інститут археології НАН України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
Факультет історії, політології та міжнародних відносин
Науково-дослідний Центр Буковинознавства (Чернівці)
ВГО «Спілка археологів України»
Чернівецький обласний краєзнавчий музей

VII міжнародний науковий семінар

**АРХЕОЛОГІЯ БУКОВИНИ:
ЗДОБУТКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Тези доповідей

м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.

Чернівці

2023

ОРГКОМІТЕТ

О. В. Добржанський, *д.і.н., проф. (голова)*; Г. М. Скорейко, *к.і.н., доц. (заступник голови)*; О. П. Моця, *д.і.н., проф., чл.-кор. НАН України*; Л. П. Михайлина, *д.і.н., доц., ст.н.с.*; С. В. Пивоваров, *д.і.н., проф.*; Б. Т. Рідуш, *д.з.н., проф.*; М. К. Чучко, *д.і.н., проф.*; І. П. Возний, *д.і.н., проф.*; О. В. Петраускас, *к.і.н., ст.н.с.*; Л. В. Кулаковська, *к.і.н., ст.н.с.*; О. В. Манігда, *к.і.н., н.с.*; Т. М. Ткачук, *к.і.н.*; М. В. Рубанець; О. В. Ротар; О. В. Руснак, *к.і.н.*; В. В. Грига; М. І. Боднарюк; І. А. Прохненко, *к.і.н., доц.*; В. Г. Баюк, *к.і.н.*; В. А. Гуцал, *к.і.н.*; Т. І. Романович; В. В. Михайлюк; В. В. Ємчук; В. А. Калініченко, *к.і.н.*; М. В. Ільків, *к.і.н. (секретар)*.

Археологія Буковини: здобутки та перспективи: Тези доповідей VII міжнародного наукового семінару (м. Чернівці, 22 грудня 2023 р.). – Чернівці: Технодрук, 2023. – 210 с.

Тези доповідей наукового семінару присвячені актуальним питанням археології Буковини та сусідніх регіонів. Розглядається проблематика кам'яної доби, епохи палеометалу, раннього заліза, середньовіччя та нового часу, а також історії вивчення, охорони та використання об'єктів археологічної спадщини, музеєфікації старожитностей краю. Результати досліджень представили науковці та краєзнавці з Чернівецької, Івано-Франківської, Тернопільської областей, Києва, Вінниці, Луцька, Львова, Ужгорода, Чернігова, Кам'янка-Подільського (Україна), Будапешта (Угорщина), Варшави (Польща), Сучави (Румунія).

Автори-доповідачі несуть відповідальність за точність і зміст наведених фактів та дотримання академічної доброчесності.

З М І С Т

Акатріні В. М., Акатріні М. М. Етнографічне дослідження Григорія Купчанка	8
Барбуца С. Л. Пам'ятний хрест на честь воїнів, які загинули під час Першої світової війни, в с. Ванчиківці	10
Баяк В. Г. Золото із Луцького замку (детективна історія середини XIX ст.)	14
Боднарюк М. І. Нові археологічні матеріали з верхів'я р. Сирет	16
Боднарюк М. І., Безушко Г. І. Знахідка кам'яного скіпетра бронзового часу з території с. Опришени	19
Булик Н. М., Войтович М. М., Коропецький Р. Р., Луцик І. П., Томенюк О. М., Яковишина Я. М., Ястремська Т. О. Досвід диджиталізації на прикладі проєкту «Затоплена спадщина: цифровий архів втрачених археологічних пам'яток долини Дністра»	21
Вакуленко Л. В. Вплив римських традицій на поховальний обряд прикарпатського населення у III–IV ст. н.е.	23
Виногородська Л. І. Археологічні матеріали XIII ст. з території Старого замку в м. Кам'янець-Подільський	25
Возний І. П. Ткацтво на теренах північної частини Буковини в XII–XIV ст.	30
Горбаненко С. А. Палеоетноботанічні матеріали чорноліської культури з Волошкового 6	33
Грига В. В., Якубина С. І. Скульптура зі Шкільного краєзнавчого музею села Шебутинці	36
Гринюка Б. М. Курган в урочищі «Волощина» біля села Васильківці на Тернопільщині	38
Драгомирецька О. Г. Вивчення О. Кандибою спіральноподібного орнаменту в нео-енеолітичних культурах Дністро-Дунайського регіону	40
Дядечко О. О. Археологічні знахідки середньовічних музичних інструментів: проблеми атрибуції	43

Ємчук В. В. Охоронні договори: перспективи та здобутки (на прикладі Управління охорони культурної спадщини Чернівецької міської ради)	46
Ємчук В. В., Михайлюк В. В., Бежнар М. Т. Револьвер із парку ім. Т. Шевченка в м. Чернівці	48
Желага Д. І. Господарські будівлі з трипільського шару етапу VI на поселенні Волошкове 6	50
Ignătescu S., Boghian D., Rusu I., Florescu G. Descoperirile arheologice din tumulul 1 de la Fetești – La Schit	53
Льків М. В., Горобець Л. В., Ковальчук О. М. «Тёрпимо тут великий і нечуваний голод»: про харчування залоги Хотинського замку після битви 1673 р.	56
Льків М. В., Никирса Т. Д., Якубина С. І., Волюца О. Д., Смірнов Н. А. Нові знахідки серпоподібних крем'яних ножів на території Чернівецької області	58
Капуста А. І. Декор Микулинецького замку	61
Капуста А. І. Пальцівка Микулинецького замку: перспективи дослідження та збереження	65
Коржик В. П. Окопна практика століть на Буковині	69
Кузик О. П., Грига В. В., Калініченко В. А. Пряжка-пафта з розкопок Хотинської фортеці (археологічні дослідження 2018 р.)	73
Купчанко М. М. Тваринництво енеолітичного поселення Шипинці та вплив його на довкілля і «повзучу міграцію» трипільських племен	75
Купчанко М. М. Використання методу біолокації в археологічній практиці (з досвіду роботи)	78
Кушнір І. Б., Легета В. П. Повідомлення про знахідки старожитностей на Буковині в XIX – першій третині XX ст. в документах Державного архіву Чернівецької області	80
Литвиненко Р. О. Пам'ятки культурного кола Бабине в межиріччі Верхнього Пруту й Середнього Дністра	82

Мельничук О. Л. Результати та перспективи археологічних досліджень на Подолі княжого Галича (урочище Церквиська)	87
Миська Р. Г. Дослідження кургану «Могила Святослава» поблизу м. Сколе	89
Михайлина Л. П., Пивоваров С. В. Фібули першої половини XIII ст. з Чорнівського городища	91
Михайлюк В. В. Сучасні проблеми охорони та збереження пам'яток археології	95
Могиллов О. Д., Рейда Р. М., Мостовий Д. О. Дослідження ранньоскіфського кургану поблизу Комарова у Середньому Наддністер'ї	98
Мордовін М. В., Прохненко І. А. Нові дані про нюрнберзькі текстильні пломби на території України	99
Нечитайло П. О. Сліди перебування опришків на скелях біля с. Василівка	103
Парацій В. М. Металеві бойові артефакти ранньомодерного часу з фондів Бережанського краєзнавчого музею	106
Парацій В. М. Музейний експонат як історична реальність і суспільна атракція: кістка мамонта в тематичній експозиції Бережанського краєзнавчого музею	110
Петегирич В. М., Павлів Д. Ю. Археологічні пам'ятки Львівщини та Івано-Франківщини на карті Фрідріха фон Міра 1779-1783 рр.	113
Петраускас О. В., Рейда Р. М., Ільків М. Попередній пошук потенційних об'єктів давнього скловиробництва на Хотинщині	117
Пивоваров С. В. Угорський денарій із зеленолипівського городища	120
Пивоваров С. В., Калініченко В. А. Навершя шолома з Чорнівського городища (попереднє повідомлення)	123
Преступенко Ю. В. Пам'яткоохоронна діяльність Чернівецького обласного центру з питань культурної спадщини у 2023 р.	126

Рідуш Б. Т., Поп'юк Я. А., Кулаковська Л. І., Усик В. І., Кононенко О. М., Рідуш О. Б., Єгорова І. І. Вовки, зайці і намисто з мушель – нові свідчення з пізнього палеоліту на Дністрі	128
Рідуш Б. Т., Горбаненко С. А., Ільків М. В. Комплекс залізних серпів з Чорнівського лісу	131
Романович Т. І. Археологічні об'єкти між селами Біла – Коростувата на території Мамаївської сільської територіальної громади	134
Ротар О. В., Драгомирецька О. Г. Археологічна тематика в заходах Чернівецького обласного краєзнавчого музею 2023 р.	136
Рубанець М. В. Про походження назв слов'янського племені уличі та міжплемінного центру давніх слов'ян міста Лич: до постановки питання	139
Руснак О. В. Печатка примарії села Вітрянка	141
Rusu I., Ignătescu S. O nouă așezare paleolitică în Podișul Podoliei	143
Саїн Д. С. Археологічні об'єкти в с. Онут	146
Салагор М. М., Пивоваров С. В., Чорней Ю. І., Калініченко В. А. Обстеження місць реконструкцій чернівецьких скверів та подвір'я костелу	148
Сандуляк В. О. Два фрагменти скляних пляшок з матеріалів розкопок Руської брами ХІХ ст.	151
Скорейко Г. М., Крушницький Д. В. У пошуках видимого: пам'ятні хрести на Буковині як об'єкти науково-дослідницької роботи школярів	155
Терський С. В. Формування комплексу озброєння та спорядження професійних воїнів на території Волині та Східного Прикарпаття протягом V–X ст.	158
Ткачук Т. М. Мальований посуд касперівсько-гординештської групи трипільської культури поселення Жванець	160

Томенчук Б. П. До питання про «початок Галича звідки він постав»	163
Томенчук Б. П., Ільків М. В. Світлої пам'яті нашого молодого Колеги Андрія Филипчука, який на початку 2023 р. загинув на російсько-українській війні	165
Тюрк А., Прохненко І. А., Шанта Ж., Жиленко М. А. Випадкові знахідки речей «угорського кола» на території України	166
Тюрк А., Аль Халабі С., Прохненко І., Жиленко М. Дирхем з поховання № 3 Чомського могильника	172
Тюрк А., Аль Халабі С., Прохненко І. А., Мойжес В. В., Жиленко М. А. Дирхем з Малокопанського городища	175
Федорук А. В. Хотинська битва (1673 р.) у світлі археологічних даних	179
Черненко О. Є., Новик Т. Г. Поселення на Мису Єлецької гори за матеріалами археологічних досліджень	183
Чучко М. К. Участь буковинських православних кліриків у III Археологічному з'їзді в Києві (1874)	186
Шкурідін О. М. Хто побудував городища в межах Волоківської територіальної громади?	190
Яковишина Я. М. Розвідки поблизу с. Макарівка на Буковині	194
Гуцал В. А. Роботи археологічної експедиції Чернівецького держуніверситету в 1959 р.	198
ІНФОРМАЦІЯ ПРО АВТОРІВ	203

*Богдан Рідуш (Чернівці),
Сергій Горбаненко (Київ),
Микола Ільків (Чернівці)*

Комплекс залізних серпів з Чернівського лісу

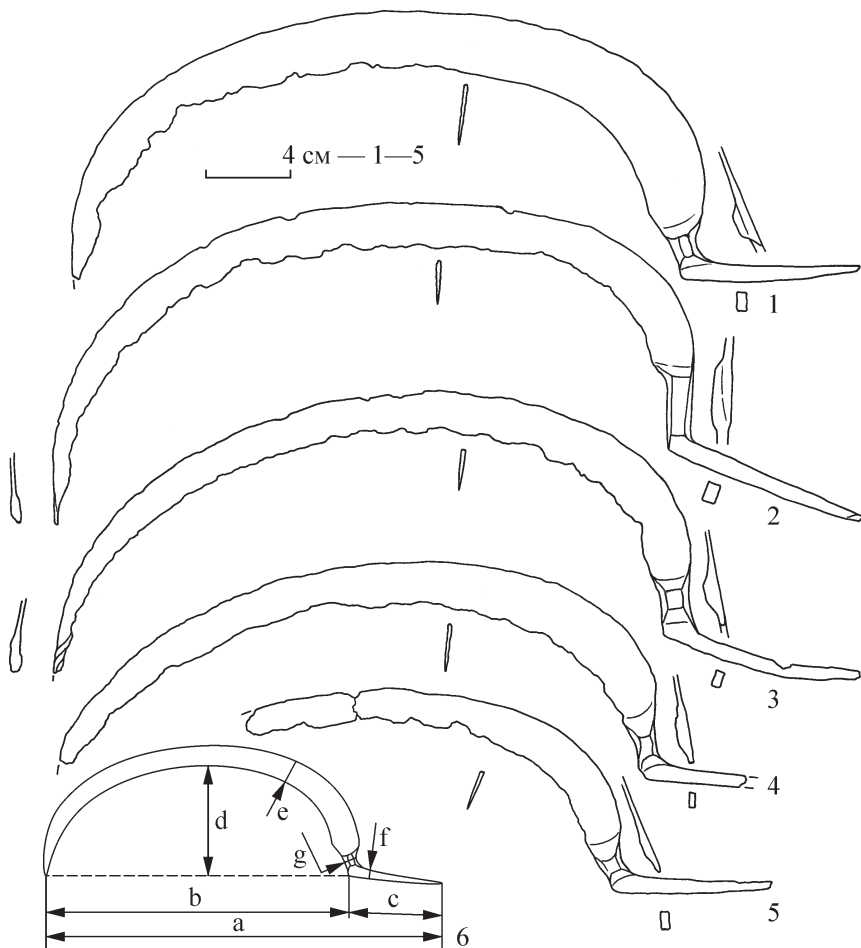
У 2023 р. в ході моніторингу археологічних пам'яток у лісових масивах біля с. Чорнівка північніше м. Чернівці було виявлено п'ять серпів. Вони були компактно складені на сучасній поверхні й тому, вважаємо, є результатом грабіжницьких пошуків археологічних мародерів. Після опрацювання матеріали будуть передані до Чернівецького обласного краєзнавчого музею.

Опис. Усі вироби мають подібні рівень кородованості й ступінь збереженості, зокрема, металеве полотно сильно потоншене і має втрати через тривале перебування на відкритому повітрі. Із п'яти знарядь три можна вважати цілими (рисунок: 1—3), в одного ледь обламаний кінець лева і приблизно наполовину втрачено черешок руків'я (рисунок: 4), ще в одного лезо збереглося приблизно на дві третини (рисунок: 5). Знаряддя мають подібні порівнювані між собою форми і пропорції. Їхні розміри (см) такі: загальна довжина становить до 40, довжина лева до 30, його ширина — 2,0—2,5, довжина черешка — до 10; висота вигину лева близько 10 (таблиця).

Параметри серпів (див. рисунок)

Промір	Серп, №				
	1	2	3	4	5
a	38	37,3	38,2	>32,2	>26,1
b	29,1	28,8	28,9	>27,1	>18,6
c	9,6	8,5	9,6	>5,0	>7,4
d	11,1	>9,9	10,3	>7,1	>4,3
e	2,2×0,3	2,2×0,3	2,3×0,3	2,5×0,3	2,0×0,3
f	0,9×0,5	0,9×0,5	0,8×0,4	0,7×0,3	0,6×0,3
g	1,2×0,9	1,2×0,9	1,3×0,8	1,0×0,7	1,1×0,6

Певними особливостями конструкції можна визнати потовщення кінця лева (чітко помітне на серпах 2 і 3), утворене перекручуванням полотна, а також потовщення в основі лева ближче до руків'я. Останні мають вигляд певних у перетині трапецієподібних

Рис. 1. Серпи: 1—5 — знаряддя із заховання; 6 — покажчик промірів.

потовщень (0,6—0,9 см), «вершини» яких у плані становлять прямокутники різних параметрів.

Хронологія. Серпи з відігнутих черешком для кріплення на ньому дерев'яного руків'я з'явилися іще за часів черняхівської культури, однак тоді їхні пропорції ще не були сталими. Відтоді така форма набувала все більшого поширення; на слов'янських пам'ятках останньої чверті I тис. н. е. вона стала єдиним варіантом (в салтівській культурі одночасно побутували й інші, «попередні» форми) і донині залишилась лише вона. У зв'язку з цим, для

визначення часу виготовлення серпів важливі: контекст знахідки (поселенські пам'ятки поблизу знахідки), а також окремі деталі конструкції.

Неподалік від знахідки розташовані: ранньослов'янське райковецьке поселення Чорнівка II, давньоруське Чорнівське городище, а також поселення пізнього середньовіччя — раннього нового часу. Порівнюємо аналогії вказаних часів.

Ранні слов'яни. Переважна більшість серпів райковецької культури має менші загальні розміри. Потовщення на кінці леза є винятком, а не правилом. У частини серпів (приблизно у половини?) черешок завершується загнутим гачком.

Русь. На Чорнівському городищі виявлені серпи, що суттєво відрізняються масивністю і від ранньослов'янських, і від презентованих у цій публікації. Характерною відмінністю є суттєва ширина леза.

Слов'яни і Русь. В обох випадках максимальний вигин дуги леза зміщений до руків'я приблизно на третину. У презентованих екземплярів про таке зміщення говорити не можна: вигин дуги леза у них видовжено-овальний, де доволі складно чітко вказати місце пікового значення. Також важливим є спостереження про те, що товщина леза (бл. 0,3 см) нетипово незначна для слов'яно-руського періоду (М. І.). Для обох періодів також нам невідомі й знаряддя з тордованим завершенням леза.

Пізнє середньовіччя — ранній модерн. Найближчими аналогіями для презентованих серпів за формою є матеріали зі Старого Орхея XV—XVI ст. Подібні пропорції демонструють і знахідки з-під Берестечка середини XVII ст. Крім форми, за ілюстрацією помітно, що завершення леза серпа там було тордоване, як і серпа 3. Ще кілька знарядь із подібним вигином виявлені на території Чернівецької області як окремі знахідки; наразі вони не опубліковані, орієнтовно датовані XVII ст.

Таким чином вважаємо, що виявлені знаряддя слід зіставляти з часом існування найбільш пізнього з поселень та датувати, відповідно, у межах XV—XVII ст.

Заховання? Інтерпретація. Обставини знахідки унеможливають її чітку інтерпретацію. Але можемо зробити певні припущення. Зважаючи на те, що набір серпів був залишений, імовірно, мародери натрапили на певне заховання знарядь праці; переконавшись, що суттєвої матеріальної цінності знахідка не становить, залишили її неподалік від місця виявлення. Ми не

знаємо, чи були у захованні інші речі (лише зауважимо, що у відомих нам захованнях із сільськогосподарськими знаряддями коштовних речей не буває). Утім, якщо таких не було, маємо приклад звичайного тимчасового сховку знарядь праці неподалік від місця їхнього використання. Себто, таке заховання господарі могли здійснювати поблизу поля, де ці серпи використовували. Відтак, можемо припустити, що ці знаряддя для збирання врожаю були у сховку неподалік від «постійного» поля, де вони були потрібні в ході сезонної праці. А за кількістю екземплярів можемо також припустити й кількість женців, які трудилися на полі. Що загалом може вказувати на спільну працю однієї сім'ї.

Прикінцеві положення. Нам не вдалося знайти аналогій виступу поблизу черешка. Зважаючи на те, що така конструктивна особливість досі не має певної інтерпретації в науковій літературі, можемо запропонувати обережне припущення, що такі виступи могли слугувати певними запобіжниками, щоби жнець не поранився в ході використання серпа через випадкове зіскользання долоні з руків'я на лезо. Крім того, сформоване виступом потовщення посилювало конструкцію серпа в місці підвищеного тиску на знаряддя.

Тетяна Романович (Чернівці)

Археологічні об'єкти між селами Біла – Коростувата на території Мамаївської сільської територіальної громади

На території Мамаївської сільської територіальної громади локалізуються 15 пам'яток археології місцевого значення та 1 пам'ятка національного значення, які перебувають на державному обліку та під охороною. Крім того, на території громади локалізується 42 нових об'єкти археології, які пропонуються для взяття на державний облік та під охорону.

Серед дослідників, які в різний час проводили археологічні розвідки та розкопки на ділянці правого берега р. Прут (сучасні села Біла, Бурдей, Коростувата, Ревне, Стрілецький Кут) варто згадати: К. А. Ромшторфера, Б. О. Тимощука, Л. П. Михайлину, М. А. Филипчука, С. В. Пивоварова, В. М. Войнаровського, І. А. Піддубного, М. В. Ільківа, В. А. Калініченка.

Найбільш відомою пам'яткою національного значення, яка локалізується на території с. Біла, є поселення в уроч. Царина.